

Közügyek szolgálatában
Csemegi Károly a kúriai tanácselnök
írta Márki Zoltán
kúriai tanácselnök
elhangzott
a Kúria 2016. január 18-i Teljes Ülésén

„Teljes tüzetességgel mi sem vagyunk képesek mindent megkülönböztetni; de a természettudós sem képes pontosan meghatározni, hol végződik a domb és hol kezdődik a hegy, hol végződik a patak és hol kezdődik a folyó? Az etikai életben is vannak fogalmak, amelyeket matematikailag meghatározni nem lehet, de amelyeket nagyban és egészben különválasztani mégis szükséges.” - érvelt miniszteri értekezleten államtitkárként Csemegi. [1]

Kúriai tanácselnöki korában előadott fejtegetése szerint pedig „Igazság és hamisság, vagy igazság és igazságtalanság csak akkor merülhet fel, ha olyan kérdés fekszik előttünk, amelynek különböző megoldásai lehetnek, s így azon, hogy melyik megoldás a jobb, vitatkozni lehet. A fizika és a matematika törvényein, ha azok már felfedezettek, nem lehet vitatkozni. Mindaddig, amíg a matematika matematika marad, senki sem tudja bebizonyítani, hogy a 2x2 nem négy.

... Egyedül a társadalomtudomány, tehát a jog is az, amelynek minden tétele vita alá bocsátható, amelynek minden tételét lehet cáfolni, és amelyben az igazság, a mindenkori népek és korok társadalmi állapotának és erkölcsi felfogásának alapján jelentkezik. Igazság akkor lesz, ha megnyugvást kelt az az elintézés, amit az állam kikényszeríthető erővel törvényben kimond.

... Művészi tevékenység azonban összhangba hozni az emberek magánérdekei összeütközésének szabályozását a társadalom érdekeivel s még nagyobb művészet az egyeseknek az állammal szemben és viszont való elhelyezkedésük alsó és felső határait megjelölni.” [2]

Igen Tisztelt Teljes Ülés

Magyarország legfőbb ítélőszékének korábbi dísztermében szentségtörésnek hat, ha nem szakmai előadást tartok arról a nem egész másfél évtizedről, amíg Csemegi Károly kúriai tanácselnök volt.

Róla oly sokan, és sokféleképp emlékeztek, kortársak, tisztelők, és nem kortársak, nem tisztelők, hogy a kánon, a törzsanyag, az alaptanterv hosszú ideje kész, hozzáférhető. Erről nem tudomást venni, vagy vitatkozni vele, több mint szemtelenség, tiszteletlenség lenne. [3]

Mondják, hogy minden kornak megvan a maga Shakespeare fordítása. Így van ez nagyjaink emlékezetével is. És igaz az is, hogy amint a műfordítás esetében: nem azon a nyelven kell jól érteni amelyről, hanem amelyre fordít az ember, úgy az emlékező felidézés sem a múlt rekonstruálása, hanem az életben tartása. [4]

Persze a klasszikusokkal vigyázni kell. Kézenfekvő – magától értetődő –, hogy felemlítem Solt Pál Elnök úr „Csemegi Károly a kúriai tanácselnök” címmel tartott előadását, amely Csemegi Károly halálának 100. évfordulója alkalmából, 1999. május 7-én a Legfelsőbb Bíróság emlékülésén hangzott el (és 2001. óta nyomtatásban is hozzáférhető). [5] Alkalmában most sincs hiány, idén május 3-án lesz Csemegi születésének 190. évfordulója.

Tisztelt Teljes Ülés!

Nem ismételni szeretném a meglévőket, hanem folytatni. Nem másként, hanem másképp

akarok róla beszélni, nem szétszedni, nem boncolni szeretném Csemegi Károly képét, emlékét, hanem felidézni.

Árnyalatnyi különbség, hogy valaki mindig első szeretett lenni, vagy mindig első szeretett volna lenni. Kétségtelen, hogy volt, van amiben Csemegi első volt. Kétségtelen viszont az is, hogy élete végéig megmaradt benne az érzés, hogy nem mindig volt első.

Emberi tulajdonság a hiúság? Az. Bírói attitűd? Nem az.

De valóban a hiúság, emberi gyarlóság a megfejtése-e annak, ami Mikszáth lendületes tárcáiban, kortársak közül Marczali Henrik emlékezésében, Lónyay Menyhért megjegyzéseiben, vagy Nagy Sándor kúriai bírótól fennmaradt, s máig él? [Utóbbi Csemegi tanácsának egyik tagja, kinek fia, Nagy Emil később igazságügy-miniszter.] [6]

Akiről emlékezek hasonlított az országhoz, amelyben élt. Ahhoz a nemzedékhez tartozott, melynek tagjai 1848/49-ben tevékenyen részt vettek a forradalomban, majd szabadságharcban, 1867 után pedig a kiegyezés aktív támogatói lettek. [7]

Nem készült bírónak. Nyomban szögezzük le, hogy felkészült, lehet mondani korának legfelkészültebb bírója volt [hát hiszen ő írta a törvényt, s annak indokolását; így eleve uralmi helyzetből indult ítélkező pályája] [8]. Még ha volt is olyan ítélete, amit rögtön jogegységi döntvénnyel megváltoztattak.

Szóval Csemegi nem készült bírónak. Legfeljebb némely biográfia szépít, hogy kicsit simítson, egyenlítsen Csemegi természetének közismeretén. Mondván a bírói pályán is otthon mozgott, ami ugye méltányosságot, érzékenységet jelent, szemben a szeszélyesség, dölyfösség - mikszáthi jelzőivel. [9]

Elszánása persze volt Csemeginek, de nem a pálya vonzása miatt. Azért lett az 53 éves államtitkárból, egyik napról a másikra - teljesen megérdemelten helyből - kúriai tanácselnök, mert (már másodszor) nem lett belőle igazságügyi miniszter, holott megint csak egy hajszál választotta el (legalábbis az „állománytábla” szerint); 67 évesen pedig azért vált meg nyomban a kúriai tanácselnökségtől, mert nem ő lett a Kúria másodelnöke.

Mit tett? Tudomásul vette, hogy nem őt választották. Ezért aztán ő választott. Ám tévedés lenne azt gondolni, hogy természete zárta be előtte az ajtót. Az legfeljebb következménye, nem pedig oka volt pályája illetően alakulásának.

A hazafias lelkületű jogász, nem véletlenül csobbant, hanem tudatosan merült a közélet tengerébe, mellette folytonosan készült, állandó készenlétben élt. Otthonában évek során párját ritkító könyvtárat gyűjtött. [10] Ezért, amikor rá esett a választás, mindig kész ember volt, mert kész válaszai voltak.

Ennek köszönhető,

- hogy 1868. áprilisában Horváth Boldizsár a minisztériumba hívja (akkor 42 éves), aminek apropóján Deák is rögtön kezét nyújtja neki [11];

- hogy 1875-ig folyamatosan emelkedik a ranglétrán [12];

- hogy 1875-ben Tisza Kálmán, amikor kormányt alakít, akkor ugyan Perczel Bélára bízta az igazságügyet, de – egy margitszigeti kibékülés nyomán – megtartja államtitkárnak a hozzáképest más felfogású Csemegit, s rábízta a büntető kódex végigvitelét, tető alá hozását; saját párttársai, Szilágyi Dezső és Pulszky Ágost ellenében. Akik viszont ettől kezdve „úton-útfélen” szapulták Csemegit s rajta keresztül Tiszát. [13]

Csemeginek emberileg fáj, hogy nem ő lett miniszter, de ezt követően véglegesíti, s teszi le az asztalra örökbecsű művét.

Dölyfös lenne, szeszélyes lenne? Nem hiszem.

Lehet, hogy csupán arról van szó, hogy (a határozati, balközéppárti) Tiszának (a felirati,

deákpárti) Csemegire - még az 1875. márciusi pártfúzió ellenére is (ami a Szabadelvű Pártot eredményezte) - nem politikusként, hanem szakemberként volt szüksége. Tisza tehát kiegyezett Csemegi (és az addig szolgabírói gyakorlatot, meg parlamenti jártasságot felmutatni képes párttársa: Perczel) személyével. Ez is a kiegyezés történetéhez, a realitáshoz tartozik. [14]

Csemegi hiúságáról lenne szó? Nem hiszem. Csemegi szolgálatkész volt, feladatát elvégezte. [Megemlítem, hogy Szilágyi Dezső inkább nem tartotta időszerűnek a javaslat tárgyalását.] [15]

1878. május 29-én a Büntető Törvénykönyvet becikkelyezték. Perczel Béla, jószándékkal összeszámolt 6.000 Ft-ot ajánlott neki jutalmul [ami akkoriban egy nagy per közepes mérvű ügyvédi díjazásának felelt meg]. Tisza pedig 1878. június 30-ával kinevezte igazságügy-miniszternek Pauler Tivadart.

Csemegi előbbit nem fogadta el, másikat tudomásul vette. [16] Majd lépett, s lett fél év múlva, 1879. január 2-ával bíró, legfőbb ítélszéki (illetve a kúriai osztályok egyesítése után) kúriai tanácselnök. Saját szavai szerint „oda lett dobva egy szögletbe, az ócska vasak közé”. [17] Még pár évvel később is azt mondta Eötvös Károlynak, hogy „Ne volnék ilyen vén bolond, ott hagynám a kúriai tanácselnökséget, s odamennék irodádba ügyvédtársadnak.” [18] No hát ez volt benne.

Bíróvá lett. De nem itt az igazságügyi palotában. Azt ugyanis 1896. május 1-jén adták át. Csemegi Károly kúriai tanácselnököt viszont - kérésére - az 1893. október 28-i legmagasabb elhatározás, felmentette tisztéből. Erről bővebben majd később. Tanácselnök úr a mai Ferenciek terén - a Duna utca Curia utca által határolt bérpalotának épült ház helyén - állt épületbe járt ítélkezni.

Ott volt ugyanis akkoriban a legfőbb ítélszéki, ami aztán a Kúria nevet kapta). „Ki nem ismerte a Ferenciek terén azt a lebontott, igénytelen külsejű emeletes házat, mely a királyi Kúriának egy százada otthonul szolgált, s amelynek első emeletén a szerényen berendezett elnöki helyiségeken kívül alig volt annyi szobája, mint amennyi a rendszeresített tanácsnak kellett? ... Ez a historikus épület, melyet 1770-ben Mária Terézia Szellesky Mártontól 32 000 Ft-ért vett, amely későbbben a tudományegyetem jogi és bölcséleti fakultásait fogadta be, 1804-től kezdve pedig a Kúriának szolgált, az Eskü téri híd építésétől követelt belvárosi szabályozásnak esett áldozatul.” [19] Az Eskü téri híd építése 1898-ban kezdődött (ma Erzsébet-híd). Addigra pedig a Kúria az új helyére költözött. Ide.

Csemegi a tárgyalások után, a déli órákban, ebéd előtt a Kossuth Lajos utcán, Váci utcán, Dorottya utcán sétált végig (Dunakorzó még elhanyagolt volt).[20]

Ennyi a környezetről. Milyen bíró volt?

53 éves amikor kúriai tanácselnök lett, amire előtte nem volt példa. Nemhogy tanácselnök, de bíró sem volt ilyen korban még a Kúrián. És elnökölt abban a tanácsban, ahol rajta kívül 6 bíró ült. Mindegyik túl a 60-on, de többen túl a 70-en is. Bár a kúriai tanácsban ő volt a legfiatalabb, mégis tekintélye, hírneve, szellemi arisztokratizmusának szuggesztív ereje révén olyan tiszteletre tett szert, ami – egyik biográfusa szerint - „már a félelem demarkációját súrolta” [21]

„Szinte korlátlanul uralkodik roppant tudásával és dialektikájával bírótársai fölött, kikből az ügynevezett <vicispán bírákat> becsüli többre a <tanulmányosoknál>, mert amazoknak józan eszét legalább el nem pusztította a féltudás.” [22]

Főleg a büntetőtörvénykönyv új elveinek az életbe való sima átvitelére törekedett. „De épen e téren gyűlt meg a baja a régi arbitrarius (széles diszkrecionális, önkényes, bíró

belátásához kötött) rendszerhez, avagy az osztrák sablonokhoz szokott, s a tudományban kevésbé jártas bírakkal. Csemegi az utóbbiakat osztrák legistáknak nevezte, s tudománytalan, mert csak a törvény betűihez ragaszkodó rendszerüket épp úgy elítélte, mint a régi tábla bírák felületességét.

Ő a büntetőtörvénykönyvet nagy tudományos apparátussal alkotta meg, s ezért bírótársaitól is megkívánta, hogy a törvény tudományos háttérének ismeretével fogjanak alkalmazásához. ... azok eljárásáról pedig, akik tudomány nélkül fogtak közdolgok elintézéséhez, azt szokta mondani, hogy ez a tudatlanság vakmerősége.” [23]

Nos, Csemegit a kétségkívüli nyíltsága nem tette népszerűvé, ami átsugárzott a törvényére is. Bismarckian kihívónak tűnik, mondván legjobb nyíltan hirdetni amit az ember gondol, mert az ellenfél úgysem hiszi el. [24]

Az ő tanácsa napokig tárgyalta egy ügyet, s a tudomány egész arzenálját mozgásba hozta mielőtt az elvi jelentőségű döntés megszületett. Ez a többi tanács szokásától eltért, visszatetszést keltett, nála viszont restancia mutatkozott, amiért az elnök sürgetően rákérdezett. Csemegi válasza sem maradt el, mondván: „Nem arra tettem esküt, hogy a hátralékot földolgozzam, hanem arra hogy lelkiismeretesen és igazságosan bíraskodjak”. A tanácsának fontosabb ügyeiben mindig maga készítette el a meghozott ítéletet alátámasztó indokolást, amelyek miniatűr tudományos remekművek voltak. [25]

Szenvedélye volt a tényállás tüzetes tisztázása, amit ha az alsóbíróság elmulasztott, és a jelenlévő felektől sem várhatott megoldást, akkor – ahogy az egyik biográfusa írja – „a szó szoros értelmében lármát csinált”. [26] Amikor pedig ebbéli vizsgálódási hajlandóságának gerjedelme és terjedelme kapcsán a bírótársai a legfelsőbb perorvoslat körét meghaladó tendenciát láttak, s őt ebben leszavazták, akkor Csemegi elsápadt, rosszul lett, és féllájtalan lakására kellett kísérni. [27] Ez csak egyszer történt.

Bírói felfogása bírótársai között vitát váltott ki, sokan nem rokonszenveztek vele. A törvényt mindig in peius értelmezte, a legszigorúbb álláspontot érvényesítette, nemcsak a minősítésben, hanem a büntetés mérvében is. Rendre összeütközésbe került a vádemelő ügyészekkel, mert megítélése szerint a vádemelésben enyhék voltak (puhányak). Ez nyilvánvaló gyarapította a vele szembeni ellenszenvet.[28]

Tanácsának tagja volt Nagy Sándor kúriai bíró, akinek elmondását örökítette meg fia Nagy Emil, a későbbi igazságügy-miniszter [29].

„Édesapámtól hallottam több ízben olyan keserű panaszt, hogy a Kúrián sok baja volt Csemegivel, az 1878-as magyar büntető törvénykönyv nagy kodifikátorával, aki azt követően a Kúrián tanácselnöki székben, mint gyakorlati bíró alkalmazta a sajátmaga által létesített törvényt, s akinek tanácsában apám is egy ideig működött.

Apám amiatt panaszkodott, hogy amíg Csemegi nagy tekintélyével egyrészt túl enyhén bírálta el a csalási eseteket és a hasonló intellektuális bűncselekményeket, addig másrészt, pusztán magyar paraszti virtusból fakadó bicskázások megtorlásánál rettenetes szigorú és hosszú fegyházbüntetéseket szabott ki a Kúrián. Olyankor is, amikor maguk a „sértettek” nem is panaszkodtak semmit.

Egy ízben apám különösen felindulva jött haza a Kúriáról, s ebéd közben elmondta a következő, aznap történt esetet: egy faluban valami becsületbeli lányügy miatt összevesztek a felvégi és alvégi legények. Nagy verekedés támadt, s a falusi háborúnak halottja is lett, s igen súlyos testi sértés is származott abból. Természetesen a csendőrség megindította a nyomozást, s a vizsgálóbíró is kiszállt a helyszínre a törvényszéki orvossal. Végigvizsgálták az összes súlyos testi sértési eseteket, és felvették a látleteket, s szinte a falu minden legénye ellen megindult a bűnvádi eljárás. A súlyos testi sértések legtöbbje olyan volt, hogy azoktól a

legények már másnap kinn kapáltak a mezőn. Summa summarum, azért az alvégi-felvégi verekedésért összesen néhány száz évi fegyház- és börtönbüntetést szabott ki a Kúria Csemegi-tanácsa apám egyedülálló ellenvéleményének leszavazásával. A rettenetesen súlyos ítélet következtében csaknem legények nélkül maradt az egész falu. Csemegi azon az állásponton volt, hogy drákói szigorral le kell szoktatni a falusi népet a virtusból fakadó verekedésről. Elvben igaza volt, de gyakorlati ítéletei messze túllóttek a célon.

Apám azt is nehezményezte, hogy a bíróságok 10-15 esztendei fegyházat szabtak ki úgynevezett parasztpárbajokért, amelyek leginkább lány-ügy miatt történtek a faluban. Az esélyek egyenlők voltak, mind a két fél egyaránt akarta a párbajt, úgy, mint az urak a párbajoknál, és a különbség csak az volt, hogy a párbajok nem vívóteremben, kardokkal, hanem bicskával és kocsmában zajlottak le, de az indító ok mindkét esetben ugyanaz volt: sértett önérzet, hiúság, szerelem, becsület, stb. Mégis: ha valaminő párbaj súlyosan végződött, az urak enyhe államfogház büntetéseket kaptak, a parasztok ellenben 10-20 évre fegyházba kerültek. Akkor még nem használták a ma divatos „demokrácia” elnevezést, de apám az egyszerű osztóigazság szempontjából nem tartotta helyesnek, hogy ilyen eltérően kezeljék az úri párbajokat és a parasztpárbajokat. Viszont – Csemegivel szemben – rettenetesen szigorú volt minden olyan esetben, ahol komizság, vagyoni haszonvágy volt az indítóok. Végül is úgy összeveszték Csemegivel, hogy apám kérelmezte más tanácsba való áthelyezését, mert a nagy tekintélyű Csemegivel szembeni ellenvéleménye mindig hatástalanul hangzott el.”

Fennmaradt, hogy Csemegi kúriai tanácselnöksége ideje alatt a Kúria által kiadott döntvények kivétel nélkül a Ő előadása után szavaztattak meg, változatlanul. [30] Szép adalék, tekintettel különösen a büntető döntvények számára (ami közel száz), és azok tárgyára. Mellesleg azt is mutatja, hogy Csemegi nem lazsálta sem a Kúria, sem a büntetőtanácsok teljes ülését (ami egyébként a teljes ülések jegyzőkönyvéből is megállapítható).

Egy helyen azonban biztosan árnyalni kell ezt a képet. Történt pedig, hogy 1885. december 9-én a Parlament ülésén Herman Ottó, a Függetlenségi Párt képviselője, ellenzéki (mellesleg polihistor, ornitológus), interpellációt nyújtott be az igazságügyi miniszterhez [31]:

„... hírét hozták annak, hogy a magyar királyi Curia 2-ik büntető tanácsa Csemegi Károly elnöklete alatt [Halljuk! Halljuk! a szélső baloldalon] egy konkrét esetben akként ítélte, hogy az úgynevezett ferbli-játék nem tartozik a szerencsejátékok közé, tehát a kihágásokról szóló törvénykönyvünk értelmében nem büntetendő. Sőt tovább ment, t. ház s ugyanabban az ítéletben kimondotta azt is, hogy az a rendőr, a ki a ferblit mint szerencsejátékot fel akarta jelenteni és ajándékot fogadott el azért, hogy azt föl ne jelentse, nem volt vesztegetésnek kitéve, mert nem tartozik a ferblit feljelenteni. [Felkiáltások bal- és a szélső baloldal egyes padjain; Csemegi-logica! Halljuk!] ...”

„... Interpellatióm a következőképen hangzik (olvasssa): Való-e és van-e az igazságügyi miniszternek tudomása arról, hogy a királyi Curia II-ik büntető tanácsa ítéletileg kimondotta azt, hogy az úgynevezett „Ferbli” kártyajáték nem szerencsejáték, tehát nem is büntetendő? Való-e, hogy ugyanaz a tanács ugyanabban az ítéletben azt is kimondotta, hogy az a rendőr, a ki ajándékkal megkináltatott azért, hogy a „ferblit” föl ne jelentse, nem volt vesztegetésnek kitéve, mert nem köteles a „ferblit” följelenteni? Minthogy azonban tény, hogy az úgynevezett „Ferbli” tisztán a vakszerencsén alapul s nyilvános helyen üzve, beléütközik a kihágásokról szóló törvény intézkedéseibe; továbbá a rendőrnek ajándékkal való megkinálása oly célzattal, hogy a szándékba vett jelentést meg ne tegye, még akkor is vesztegetési kísérlet, ha a rendőr esetleg tévedne. Kérem a ministertől: mit szándékozik tenni, hogy a végérvényes ítélet mélyreható gonosz következményei elenyésztessenek”.

Nos ezt követően a kir. Curia büntetőtanácsainak 1886. évi április 28-án tartott teljes ülése kimondta, hogy „az ugynevezett „ferbli” kártyajáték a Kih.Btk. 91-§-ban meghatározott büntetendő szerencsejáték fogalma alá esik”.

A döntvényt 56. szám alatt a kir. Curia teljes ülése 1886. június 8-án hitelesítette. [32]

Hát, ha jól értem: a Csemegi elnökölte II. tanács ellenében, ebben a kérdésben, más lett a jogegység, mégpedig az ítéletétől számított fél éven belül. Mindazonáltal nem tudható, hogy Csemegi hol volt meghatározó, a tanácsában, vagy a büntető tanácsok teljes ülésén? De hát szinte mindegy is. A bírák nem egymás bírái, hanem az ügyé.

Tisztelt Teljes Ülés!

A Csemegivel egyidős Daruváry Alajos 1875-ben lett kúriai tanácselnök, 1888. május 25-én pedig kúriai másodelnök. 1889. áprilistól Szilágyi Dezső lett az igazságügy-miniszter. Daruváry 1893-ig volt másodelnök, amikor nyugdíjazását kérte. Utána viszont a Csemeginél pár évvel fiatalabb, Czorda Bódog lett az, aki 1876-tól kúriai bíró, 1889-től – tehát Szilágyi alatt – igazságügyi államtitkár, 1892-től pedig a budapesti ítélőtábla elnöke volt.

Van, aki azt mondja, hogy azért nem Csemegi lett Daruváry után a másodelnök, mert egyszer amikor Mailath országbíró aziránt érdeklődött, hogy dolgozik a tanácsa, Csemegi azt válaszolta, hogy „a tanácsban csak nekem van véleményem”. Erre meg a főbíró állítólag azt válaszolta, hogy „nem is tudtam, hogy a Kúrián egyesbírói intézmény van.” [33]

Érdekes történet, igaz is lehet. Mégis azt gondolom, s arra is van a történetekhez jóval közelebbi adat, hogy egyszerűen az igazságügyi miniszter székében ülő Szilágyi Dezső adta vissza, amit korábban kapott (illetve nem kapott), s mellőzte feltűnően Csemegit. [34]

Ez annál hihetőbb, mert ezt követően Csemegi beleveti magát a közéleti ügyekbe, „nyugdíjba ment és nagy tudásával, tapasztalásaival, egyéniségének egész súlyával az egyházpolitikai ellenzékhez csatlakozott”. [35] De ez más lapra tartozik.

Csemegi Czódor másodelnöki kinevezésekor nyomban kérte nyugdíjazását, amiről a legfelsőbb elhatározás 1893. október 28-án megszületett, erről az igazságügy-miniszter, Szilágyi Dezső 1893. november 2-i átírata értesíti a Kúriát, ahol az 1894. január 3-i teljes ülésen elnöklő Czódor Bódog tájékoztattott, miszerint Daruváry másodelnök, Csemegi tanácselnök és további három társuk nyugdíjba vonult. Csemegi megállapított nyugdíja fizetésének 70 %-a, évi 4.250 Ft volt. [36]

Itt megállok, ám Csemegi élete még nem ért véget. Csemegi élete hátralévő részének, illetve más oldalú munkásságának, így a jogászegyletbeli, valamint a tudományos szerepének elmesélése másra vár.

Tisztelt Teljes Ülés!

Csemegi mondataival kezdtem, vele fejezem be. Ítéletéről ismerszik meg a bíró. Bíróról a bíróság. A bíróság pedig az állam lelkiismerete. Ezek közül csupán az utolsó volt Csemegi mondata – 1861-ből. [37]

Mondanivalóm végére értem, köszönöm a Teljes Ülés figyelmét.

Forrásjegyzék

[1] A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878: V. t.cz.) és teljes anyaggyűjteménye I–II. kötet. A m. kir. igazságügyminisztérium megbízásából. Löw Tóbiás (szerk.). Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1880. ; II. k. 446. l.

[2] közlés helye: Csemegi Károly a magyar büntető törvénykönyv s a bírói szervezetről szóló törvény megalkotójának élete és működése; A 43-a büntető javaslat 100-ik évfordulóján írta Dr. Hajnal Hugó; A Pesti LLoyd-Társulat Könyvnyomdája 1943.;Hajnal 122-129. l.

[3] Példálózva:

- Hajnal im.

- Csemegi Károly (nekrológ). = Jogtudományi Közöny, 1899. XXXIV. évf. 12. szám., 89–91. p.

- Tarnai János: Csemegi Károly emlékezete. A Magyar Jogászegylet díszülése, 1899. október 29.= Jogtudományi Közöny, 1899. XXXIV. évf. 44.szám, 313–317. p.

- Györgyi Kálmán: Emlékezés Csemegi Károlyra. In Csemegi Károly emlékkönyv. Budapest, MTA Jogtudományi intézet, 2000. 19–24. p.

- Horváth Tibor: Az első magyar büntető törvénykönyv és kodifikátora: Csemegi Károly. In A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826–1899. Budapest, Osiris, 2001. 24–36. p.

- Solt Pál: Csemegi Károly, a kuriai tanácselnök. In: A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826–1899. Budapest, Osiris, 2001. 55–60. p.

- Mezey Barna: Egy jogászkarrier a 19. században. Csemegi Károly (1826–1899). In A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826–1899. Budapest, Osiris, 2001. 9–23. p.

- Bartkó Róbert: Hajnal Hugó: Csemegi Károly. = Magyar Jog, 2004. LI. évf. 5. szám, 319–320. p.

- Sebestyén István: Csemegi Károly (1826–1899). In Magyar jogtudósok. 3. kötet. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2006. 41–58. p.

- Estók József: A magyar börtönügy arcképcsarnoka – Csemegi Károly (1826–1899). = Börtönügyi Szemle, 2011. XXX. évf. 3. szám,85–90. p. l.: irodalomjegyzék

[4] Illyés gondolata a fordításról: „Amelyhez valóban többféle kettősség kell. Alázatra és szabad szárnyalásra való képesség; szerzett tudás és születéssel kapott tehetség. Tökéletesen birtokolni egy nyelvet, anyanyelvünket persze. Mert nem azt a nyelvet kell igazán ismernünk, legfinomabb rezzentéig, amelyről, hanem azt, amelyre fordítunk.” im.: Illyés Gyula Munkái, Nyitott ajtók, összegyűjtött versfordítások I. kötet, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1978., Helyünk a világban, 9.o.

[5] Solt Pál: Csemegi Károly, a kuriai tanácselnök. In: A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826–1899. Budapest, Osiris, 2001. 55–60. p.

[6] vö.: Mikszáth Kálmán Összegyűjtött művei, Az én kortársaim I. kötet, Mikszáth Kálmán Emlékbizottság, Rávai testvérek irodalmi Intézet R.-t. 1936. : Csemegi, 153-161. „Jól mondta róla Lónyay Menyhért: Éles szeme van, de a saját személye elfogja előle a világosságot. ... Hiszen elősmerik, hogy Csemegi nagy tudós, de mindjárt hozzáteszik, hogy kellemetlen ember. ... Szeszélyes ugyan, mint egy asszony, goromba fölfelé és gúnyolódó, dölyfös lefelé, mint egy parvenü, de amikor a tanácsban elnököl, olyan mint Jupiter, igazságos, kérelhetetlen és zordon.”

vö.: Marczali Henrik: Emlékeim, Múlt és jövő Lap- és könyvkiadó, 2000. „Tudós volt a legjavából, a magyar büntető törvénykönyv az ő halhatatlan műve. Excellenciás úr; a Szent István-rend középkeresztje is díszítette. De mintha ambíciója nem ért volna teljes kielégítést. ... Nem elégedett meg szellemi felsőségével; azt kimutatni is akarta minden alkalommal. Neves jogászokkal, kuriai bírákkal is lenézően bánt. Szerencsére nem voltam sem egyik, sem másik, így baráti viszonyunkat mi sem háborította.”

vö.: Nagy Emil: Egy politikus élete, A Kossuth párttól a kitelepítésig; Fapados kiadó, 2011. ;

[7] Sarlós Béla: Csemegi Károly és a kiegyezés, Társadalmi Szemle 1968/1-2. 28-45., 28.l

[8] „-Hogy értette ezt Csemegi, azt csak Csemegi mondhatja meg – veti oda nyersen a paragrafusok értelmezésén vitázó bírának.” Közli: Mikszáth Kálmán im. 153-161.

[9] vö. 6. alatti jegyzet

[10] Edvi Illés Károly: Csemegi Károly élete és kora In: Csemegi Károly művei sajtó alá rendezték Edvi Illés Károly és Gyomai Zsigmond, Budapest 1904., VII-XXIII; VII.o.

Eötvös Károly: Magyar alakok, Eötvös Károly Munkái V. – Csemegi Károlyról, Révai Testvérek Budapest, 1908. 179.o., 184-185.o.

A Magyar Nemzeti Levéltárban található az 1899. július 12-i miniszteri értekezlet (minisztertanács/kormányülés) kézzel írt jegyzőkönyve; eszerint Széll Kálmán miniszterelnök elnökölt, jelen volt (aláírásával is tanúsítva) Lukács László pénzügyminiszter, Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, Darányi Ignác földművelésügyi miniszter, cseh Ervin horvát-szlavon-dalmátországi miniszter, Plósz Sándor igazságügy-miniszter, Hegedűs Sándor kereskedelemügyi miniszter, Gromon Dezső honvéd államtitkár, és Tarkovich József államtitkár jegyző. A 10. napirendi pont:

„Az igazságügy-miniszter úr felhatalmazást kér, hogy néhai Csemegi Károly volt kúriai tanácselnöknek becses jogi munkákat tartalmazó könyvtárát a hozzátartozó állványokkal a koronaügyészség részére megszerezhesse s annak 11.250 frt-ban megállapított vételárát, valamint a becslésért járó 50 frt-ot az 1899. évi kezelés terhére előirányzat nélküli kiadásképpen fedezhesse. (a napirendi ponttal átellenben:) A felhatalmazás megadatik.”

[11] közlés helye: Hajnal im. 54-59. l.

[12] „Mint titkár és tiszteletbeli osztálytanácsos lépett be az igazságügyminisztériumba, de nem sokára miniszteri tanácsos, majd államtitkár lett. Erre megválasztották országgyűlési képviselőnek.” közli: Edvi Illés Károly im. VIII.o.

[13] Csemegi minisztériumi szolgálata a következő kormányok és igazságügy-miniszterek idejére esett:

kormányfő	pártállás	igazságügy-miniszter	mettől
Andrássy Gyula	Deák-párt	Horvát Boldizsár	1867. február 20.
Andrássy Gyula Lónyay Menyhért	Deák-párt	Bittó István	1871.június 5.
Lónyay Menyhért Szlávy József Bittó István	Deák-párt	Pauler Tivadar	1872. szeptember 4.
Wenckheim Béla Tisza Kálmán	Szabadelvű párt	Perczel Béla	1875. március 2.
Tisza Kálmán	Szabadelvű párt	Pauler Tivadar	1878. június 30.

Horváth Boldizsár 1868. április 27-i keltezésű (saját kézírású) levelében kérte fel Csemegit minisztériumába, ahol Csemegi 1868. májusától dolgozott; közlés helye: Hajnal im. 54-55. l.

Tisza és Csemegi margitszigeti kibékülésére ld.: Politikai Magyarország II. kötet: Magyarország története Ferencz császár korától 1910-ig, Budapest 1913. Anonymus Történelmi Könyvkiadó Vállalat, 360. o.; Szilágyi és Csemegi viszonyára uo. 420.o.; Edvi Illés Károly im. XIX-XX.o.

[14] vö.: Edvi Illés Károly im. XVII.o.

[15] 1877. november 15-i parlamenti ülésnapon Szilágyi Dezső felszólalásában csatlakozik a büntető törvényjavaslat elhalasztását indítványozó Zsedényi Edéhez.; Képviselőházi napló 1875. XIII. kötet, 1877. október- november 29., 239. o. és 247. o.. Valójában ez is azt (illetve jól) mutatja, hogy nem Csemegi, hanem a vele szembelevők személyisége ébreszt kétséget és vet fel kérdéseket: Csemegi szolgálatkész, Szilágyi viszont nem felejt. (Nehéz kortársnak lenni, de az utókor sem lehet könnyű.)

[16] Eötvös Károly im. 180.o.

[17] közlés helye: Hajnal im. 113. l.

[18] Eötvös Károly im. 182.o.

[19] közli: Hauszmann Alajos: A budapesti Igazságügyi Palota, Magyar Mérnök- és Építész-Egylet, Pátria Irod. Vállalat és Nyomdaipari Rt. Budapest, 1901., 11.l. nyomán Gerle János: Hauszmann Alajos, Holnap Kiadó 2002.

[20] közlés helye: Hajnal im. 130. l.

[21] közlés helye: Hajnal Hugó im. 116. l.

vö.: 1868. évi LIV. tc. a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában 5. §-a, miszerint „Érvényes határozathozatalra az elnökön kívül minden elsőfolyamodású törvényszéknél 2, a másodbíróságnál 4, s a magyar kir. curiánál 6 bírói tag jelenléte kívántatik. A semmitőszék azonban a harmadbíróság eljárásából felmerült semmisségi panaszok felett az elnökön kívül legalább 10 szavazó tagból álló tanácsban határoz.”

[22] Mikszáth im.

[23] közli: Edvi Illés Károly im. XVII-XVIII. o. Megemlítem, hogy szembetűnő az egyaránt kortárs Mikszáth (vö. 22. alatti jegyzet) és Edvi Illés ellentmondó jellemzése Csemegi bírótársaihoz való viszonyáról. Inkább a pályatárs Edvi Illés álláspontja fogadható el hitelesnek, ami egyben jelzi, hogy a Csemegit illető (bevett és elterjedt) mikszáthi jelzők igencsak kétségesek és megkérdőjelezhetők.

[24] közli: Edvi Illés Károly im. XVIII. o.; Octave Aubry: Bismarck III. Napoleon ellen, Cserépfalvi é.n. 370. o.

[25] közli: Edvi Illés Károly im. XVIII. o.; Csemegi válaszát Ady is idézte a Nagyváradai Naplóban 1901. július 14-én, A nagyváradai bírák sérelme – Az igazságügy-miniszter basáskodása – címmel megjelent cikkében

[26] közlés helye: Hajnal im. 118. l.

[27] közlés helye: Hajnal Hugó; im. 118. l.; Mikszáth im.

[28] közli: Dr. Sebestyén István: Csemegi Károly jogtudós életpályája és munkássága, Oppidum Csongrád Alapítvány, 1996.; 31. o.

[29] Nagy Emil: Egy politikus élete, A Kossuth párttól a kitelepítésig; Fapados kiadó, 2011.; Nagy Emil (1871. november 6-1956. augusztus 20.), igazságügy-miniszter: 1923. június 11- 1924. február 21.

[30] közlés helye: Hajnal im.118. l.

[31] közlés helye: Képviselőházi napló 1884. VII. kötet 1885. szeptember 26-1886. január 16., 184-186. o.

[32] A Magy. Kir. Curianak Döntvényei polgári és büntető ügyekben, közzéteszi Vajdafy Emil kir. curiai s.tanácsjegyző; Budapest, 1890., kiadja Singer és Wolfner Könykereskedése Andrassy út 10., 263-264. o.

[33] közlés helye: Hajnal im.136. l.

[34] vö.: Politikai Magyarország II. kötet: Magyarország története Ferencz császár korától 1910-ig, Budapest 1913. Anonymus Történelmi Könyvkiadó Vállalat, 420.o.;
Edvi Illés Károly im. XIX-XX. o.

[35] vö.: Politikai Magyarország II. kötet: Magyarország története Ferencz császár korától 1910-ig, Budapest 1913. Anonymus Történelmi Könyvkiadó Vállalat, 420.o.

[36] közli: Solt Pál: Csemegi Károly, a kuriai tanácselnök. In: A praxistól a kodifikációig. Csemegi Károly emlékére, 1826–1899. Budapest, Osiris, 2001. 58. o.

[37] Sarlós Béla: Csemegi Károly és a kiegyezés, Társadalmi Szemle 1968/1-2. 28-45., 43.l; im: Csemegi Károly művei (Bpest, Franklin társulat 1904.) 68.o.